

تحلیل کیفی علل گرایش خانواده‌ها به رسانه‌های مجازی

بابک اسلام‌زاده^۱، سمیه فکریان آرانی^۲

چکیده

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۹/۲۰ - تاریخ پذیرش: ۹۶/۲/۵

هدف: هدف پژوهش حاضر بررسی علل تأثیرگذار بر گرایش خانواده‌ها به رسانه‌های مجازی بود. **روش:** در پژوهش حاضر از رهیافت کیفی و روش نظریه‌مبنایی برای بررسی درک و تفسیر علل مؤثر بر گرایش خانواده‌ها به رسانه‌های مجازی استفاده شد. جامعه این پژوهش، با توجه به اهداف تحقیق انتخاب شدند و شامل افرادی بودند که بالای ۳۰ سال سن داشتند که از میان آنها ۲۸ نفر با توجه به اشباع داده‌ها مورد مصاحبه نیمه ساختار یافته عمیق قرار گرفتند. سؤال پژوهش در محور علل گرایش خانواده‌ها به سمت رسانه‌های مجازی، بررسی شد، و کدگذاری باز، محوری و انتخابی برای سوال مذکور انجام شد. **یافته‌ها:** طبق یافته‌های پژوهش، مقوله‌های عمده در رابطه با علل گرایش به رسانه‌های مجازی، عبارت بودند از: زیر ساخت‌های علمی و تفریحی، عوامل درون شخصی، دولت و رسانه، عوامل فرهنگی مدرنیته، عوامل اجتماعی مدرنیته، عوامل خانوادگی، ملزومات زندگی مدرن، عوامل ارتباطی مدرن. و مقوله‌ی هسته‌ای عبارت بود از: عوامل مدرنیته. **نتیجه‌گیری:** با توجه به یافته‌های پژوهش این نتیجه به دست آمد که دو دسته از عوامل در گرایش خانواده‌ها به سمت رسانه‌های مجازی مؤثر بوده است. اول عوامل درون‌ساختاری مانند: عوامل ارتباطی مدرن، عوامل درون شخصی و عوامل خانوادگی مدرن، و دوم عوامل برون‌ساختاری خانواده مانند: زیرساخت‌های علمی و تفریحی، دولت و رسانه، عوامل فرهنگی مدرنیته، عوامل اجتماعی مدرنیته، ملزومات زندگی مدرن.

واژه‌های کلیدی: رسانه‌های مجازی، خانواده‌ها، تحلیل کیفی، علل مؤثر

۱. دانشجوی دکتری مشاوره، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، babak.eslamzadeh@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد مشاوره خانواده، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی.

مقدمه

ازدواج مهمترین قرار داد زندگی هر فرد می‌باشد. انسان‌ها به دلایل متفاوتی ازدواج کرده و تشکیل خانواده می‌دهند، در کنار تمایلات جنسی که از مسائل اولیه تشکیل زندگی می‌باشد، عوامل دیگری مانند عشق، امنیت اقتصادی، محافظت، امنیت عاطفی، احساس آرامش و فرار کردن از تنهایی از دیگر عوامل ازدواج می‌باشد (هریس^۱ و همکاران، ۲۰۱۲). به هر حال و به هر دلیلی بعد از ازدواج آنچه که اهمیت دارد بوجود آمدن نهادی است به نام خانواده. نهادی که خانواده به عنوان اولین کانونی که فرد در آن قرار می‌گیرد، دارای اهمیت شایان توجهی است. اولین تأثیرات که فرد دریافت می‌کند از محیط خانواده است و حتی تأثیراتی که هر فرد از محیط‌های دیگر می‌گیرد می‌تواند نشأت گرفته از محیط خانواده باشد (شمس‌الدینی و همکاران، ۱۳۹۲). بعد از تشکیل خانواده چیزی که الگوهای رفتاری و تعاملی خانواده را شکل می‌دهد ساختار خانواده است. ساختار خانواده مجموعه‌ای نه لزوماً عینی از خواسته‌ها، ضوابط و روابط است که نحوه تعامل و تبادل اعضای خانواده را سازمان می‌دهد، این ساختار اساساً معرف مجموعه‌ای از قواعد عملیاتی است که خانواده برای تحقق بخشیدن به کارکردهای مهم خود، آنها را وضع کرده است (هونینک^۲ و همکاران، ۲۰۱۱؛ مینوچین به نقل از گلدنبرگ و گلدنبرگ^۳، ۲۰۱۲). در ساختار و انسجام خانواده، کل از اهمیت بیشتری نسبت به پویه‌های روانی و درونی تک تک اعضای آن برخوردار می‌باشد. بسیاری از مسائل مهم خانواده‌ها مثل سطح رفاه زن و شوهر و فرزندانشان و رشد و تعالی آنها و حتی پیشرفت های اقتصادی در مقاطع مختلف مرهون ساختار خانوادگی است که در آن بزرگ شده اند (تامپسون^۴ و همکاران، ۲۰۱۲). خانواده‌ها مثل تمامی ارگانیزم‌هایی که خود را منطبق با شرایط می‌کنند، به نوعی سازمان و ساز و کار درونی نیاز دارند که به آنها بگوید چطور،

1. Harris, V, & at, al.

2. Huinink

3. Goldenberg & Goldenberg

4. Thomson.

چه زمان و با چه کسی رابطه برقرار کنند و الگوهای تعاملی و تبادلی متعاقب آن نیز سازنده ساختار خانواده هستند (کولاپینتو^۱، ۱۹۹۱). این نکته را باید مد نظر داشته باشیم که هر چند ساختار، سازماندهی و روند نسبتاً ثابت روابط فرد با واحدهای تشکیل دهنده ی خانواده را تنظیم می‌کند، نباید تصور کنیم ساختار لزوماً ایستا و ثابت است بلکه ساختار می‌تواند در موقعیت‌های خاص به شکل موقتی ظاهر و سپس به شکل‌های دیگری تغییر یابد. این ساختار تنها زمانی که خانواده در حین تعامل است، آشکار می‌شود. به عبارتی، تعریف ساختار یک خانواده خاص قبل از مشاهده فعالیت‌های خانواده و الگوهای تعاملی تکرار شده بین اعضای آن، غیرممکن است (اسمعیلی، ۱۳۹۵). اصولاً خانواده‌ها فعالیت‌های خود را براساس قاعده‌هایی که یا تحت تأثیر بیرون است و یا ساخته خود خانواده است، سازماندهی می‌کند. البته گاهی اوقات شرایط خانواده تغییر می‌کند ولی خانواده هنوز کارکردهای قبلی را براساس قواعد کهنه دنبال می‌کنند. وفادار ماندن اعضا به چنین قواعدی، به ضرر خانواده به عنوان یک واحد عمل‌کننده است، در حالی که قواعد درون خانواده ممکن است آشکار یا پنهان باشند، خانواده‌های کارآمد عموماً از قوانین آشکارتری سود می‌جویند. نهاد خانواده به عنوان پایه‌ای‌ترین نهاد اجتماعی، همواره این وضعیت وجود داشته است که در اکثر خانواده‌ها - چه مدرن و چه سنتی، کشمکش قدرت و نابرابری هرچند خفیف وجود داشته که در اکثر موارد به نفع مردان به تعادل رسیده و پایه‌های قدرت مردانه و مردسالاری شکل و تحکیم یافته است و این خود یکی از دلایلی بوده است که خانواده دستخوش تغییر شده است (حمیدیان و یوسفوند، ۱۳۹۴). مطالعات انجام شده در دهه‌های اخیر در مورد ساختار خانواده نشان دهنده اهمیت آن بر سلامت، بهداشت و بهزیستی روانی و فیزیکی، پیشرفت تحصیلی و سلامت عاطفی و رابطه منفی همبستگی خانوادگی با آشفته شدن محیط خانواده و احساس افسردگی، رفتارهای پرخطرگراانه و بزهکاری و

1. Colapinto, J.

اختلال در خودپنداره دارد (ریورا^۱ و همکاران، ۲۰۰۸؛ مولینا، رایت و روسال^۲، ۲۰۱۶). امروزه، در جوامع صنعتی و پیشرفته، با توجه به اینکه ضرورت وجود خانواده پذیرفته شده است، ساختار و نقش آن با پرسش و تردیدهای بسیاری روبرو است.

نهاد خانواده از بدو پیدایش دستخوش تغییرات شگرفی شده است. تحولات اقتصادی و گرایش خانواده‌ها از مشاغل کشاورزی به صنعتی شکل، فرم و خواست خانواده‌ها را تغییر داد. امروزه تغییرات در خانواده‌ها سرعت بیشتری به خود گرفته است. از طرفی با صنعتی تر شدن زندگی‌ها که همگام با ظهور تکنولوژی بود روابط هم تغییر کرد. برای مثال با اختراع وسایل ارتباط جمعی و برقی مانند تلفن و تلویزیون نحوه‌ای که خانواده اوقات خود را می‌گذراندند و با هم ارتباط برقرار می‌کردند تغییر شایانی کرد. ورود رسانه تصویری مثل تلویزیون باعث شد افراد در یک خانواده دور هم ولی متمرکز بر نقطه ای مجزا باشند، و همه اینها منجر به تغییر خانواده‌ها و ساختار آنها شد. در واقع جامعه در هر دوره تحت تأثیر تجربه نوسازی، بر روی مهمترین عنصر خود یعنی خانواده تأثیر شایانی داشته است. یکی از عوامل ابتدایی تغییرات خانواده نوسازی‌ای بوده که در سطح جامعه رخ داده است. در یک تعریف کلاسیک از نوسازی، میتوان آن را بدین صورت بیان کرد: دگرگونی یک جامعه سنتی یا ماقبل مدرن به یک جامعه مدرن، تکنولوژیک و دارای سازمان اجتماعی. نظیر جوامع غربی (آبراهام^۳، ۲۰۱۳).

تغییرات عمدتاً از طریق نشانگرهای نوسازی یعنی: رشد صنعت، شهرنشینی، آموزش، درآمد و مصرف، ارتباطات و اشکال متعدد تکنولوژی‌های جدید تبیین می‌شود. (اوزبودان^۴، ۲۰۱۵). در جامعه ایران نیز خانواده در خلال چند دهه اخیر عمدتاً به دلیل اجرای سیاست‌های مبتنی بر برنامه‌های نوسازی و تغییرات فرهنگی متاثر از آن، شاهد تغییرات متفاوت و گوناگونی بوده است. در جریان نوسازی در سده‌ی اخیر خانواده‌ی

1. Rivera, V.
2. Molina, K. M., Little, T. V., & Rosal, M. C.
3. Abraham, A.
4. Ozbudun, E.

ایرانی دستخوش تغییرات اساسی گردیده است. تغییرات ایجاد شده در خانواده ضمن اینکه در زندگی روزمره بازتاب یافته، در سازوکارهای ارتباطی بین نهادی نیز مؤثر واقع شده است. (صادقی فسایی و عرفان منش، ۱۳۹۲). محمد پور (۱۳۹۱) به انواع نوسازی‌هایی که در ابعاد کلی در ایران انجام شده است می‌پردازد و آنها را به انواع زیرتقسیم می‌کند: ۱. نوسازی در حوزه اقتصادی ۲. نوسازی در حوزه ابزار و فنون تکنولوژی ۳. نوسازی در نظام قشربندی اجتماعی ۴. نوسازی در حوزه خانواده و تغییرات در ساختار خانواده‌ها ۵. نوسازی در حوزه بهداشت ۶. نوسازی در تعاملات اجتماعی ۷. نوسازی در حوزه‌ها ارزشی و اعتقادی و اجتماعی. یکی از عوامل مهم که رشد نوسازی و توسعه را در ایران باعث شد، ورود تکنولوژی آن هم از نوع ارتباطات بوده است. در واقع یکی از مصادیق مهم توسعه و مدرنیته بودن در جوامع فعلی میزان استفاده از تکنولوژی می‌باشد. جامعه ایران از اوایل دهه هفتاد در مواردی که در بالا ذکر شد دچار تغییرات سریعتری شد. تکنولوژی آن هم در بخش ارتباطات از طریق مهمترین عناصر خود، «ماهواره» و «اینترنت»، ماهیت و سرعت نوسازی در جامعه را تحت تأثیر خود قرار داده است، به فراخور این مسئله خانواده و ساختارش به عنوان سنگ زیربنایی هر جامعه‌ای بی‌نصیب از دگرگونی و تغییرات نبوده است.

دگرگونی نهاد و ساختار خانواده و به عقیده برخی نظریه پردازان غربی فروپاشی آن، به عنوان پیامد مدرنیته در غرب طی دهه‌های اخیر کانون توجه بسیاری از نظریه پردازان جامعه شناسی قرار گرفته است (سید و استوک^۱، ۲۰۱۳). میرزا^۲ (۲۰۱۳) به نقل از گود^۳ (۱۹۶۰) اعلام می‌کند که الگوهای خانواده اغلب در برابر فشارهای بیرونی مقاومت می‌کنند. همچنین جهت تغییرات خانواده در جوامع مختلف متفاوت است و حتی زمانی که دو نظام خانواده در یک جهت تغییر می‌کنند، نتایج این تغییر یکسان نخواهد بود. به تعبیر گود، نظام خانواده خود را برای پیشرفت به سمت جامعه مدرن به گونه‌ای تغییر

1. Cid, A., & Stokes, C. E

2. Myers, M. J.

3. Goode, W.J.

داده که روند صنعتی شدن و مدرنیته را تسهیل نموده است. در همین حین جامعه ایران، همچون بسیاری از جوامع در حال توسعه، چند دهه است که قدم در راه مدرن شدن گذاشته و اثرات این مدرنیته نوپا و وارداتی را بر کلیه ساختارها و نهادهای خود تجربه می کند. شواهد موجود حاکی از آن است که برخی روندها و پدیده‌هایی که در دهه‌های گذشته منجر به تحول و دگرگونی خانواده در جوامع غربی شده اند، امروزه، به درجات مختلف، در خانواده ایرانی بروز و ظهور یافته اند (جمشیدیها، صادقی فسایی و لولآور، ۱۳۹۱).

تمامی این وسایل ارتباطی زیر مجموعه مفهومی به نام رسانه هستند، رسانه، وسیله حامل پیام از فرستنده به گیرنده است. کتاب، روزنامه، مجله، عکس، فیلم، نوار صوتی و تصویری، رادیو، تلویزیون و ماهواره نمونه‌هایی از رسانه هستند (ریدوت و همکاران^۱، ۲۰۱۰). برخی پژوهش‌ها نشان داده‌اند که تلویزیون گسترده‌ترین و کم تخصصی‌ترین رسانه است. رادیو نیز دارای همین کارکرد است. در مقابل، کتاب به عنوان امری که در اصل به نیازهای هویت شخصی پاسخ می دهد، روزنامه‌ها به عنوان وسیله ارضای نیازهای اطلاعاتی، و سینما به عنوان وسیله‌ای برای ارضای نیاز سرگرمی عمل می کنند. رسانه همیشه یک ابزار نیست. گاه رسانه به قول مارشال مک لوهان، فوق ابزار و خود یک پیام است. با ظهور اینترنت رسانه‌ها تا جایی پیشرفت کرده اند که در یک جا تمامی موارد ذکر شده را می توان دید و لمس کرد (آیو، لم و چان^۲، ۲۰۱۵). یکی از مهمترین نظریه‌ها در رابطه با رسانه، نظریه کاشت است. نظریه کاشت را جرج گربرنر^۳ در دهه ۱۹۶۰ مطرح کرد، طبق نظرا و مخاطبان در دریافت پیام‌های رسانه‌ها مانند زمین مستعدی هستند که می توان هر چه را خواست در آنها کاشت و پرورش داد. بنابراین معنا توسط رسانه‌ها تولید می شود و مخاطبان با پذیرش چنین معناهایی به همدیگر نزدیکتر می شوند (پوتر^۴،

1. Rideout, V. J., Foehr, U. G., & Roberts, D. F.

2. Au, M., Lam, J., & Chan, R.

3. George Gerbner

4. Potter, W. J.

دیگر نظریه مهم در رابطه با رسانه‌ها نظریه ساختاربندی^۱ است. ادواردز و همکاران^۲ (۲۰۱۶) به نقل از گیدنز^۳ اعلام می‌کنند که اصطلاح ساختاربندی در سال ۱۹۷۳ در بحث فرایندهای شکل‌گیری طبقه رواج یافت و آن را به روند پویایی ارتباط می‌دهد که باعث ایجاد ساختار می‌شود. او معتقد است در تبیین ساختارها باید نقش کنشگران و عوامل فاعلی را مدنظر قرار دهیم و نظریه اجتماعی به این نقطه رسیده است که باید اندیشه فاعل بودن انسانها را بپذیرد و در بررسی ساختارها به جایگاه انسانها و کنش آنها شأن و جایگاهی قائل شود. مهمترین کلید برای فهم دگرگونی‌های علوم اجتماعی، پرداختن به کنش انسانی و ساخت اجتماعی است و در هر تحقیقی در حوزه علوم اجتماعی باید به نوعی بدنبال بیان رابطه بین عاملیت و ساختار باشد اما کلاسیک‌های جامعه‌شناسی بر یکی از این دو (کنش ساختار) تأکید داشته‌اند و یکی را عامل تعیین‌کننده دانسته‌اند، اما نظریه ساختاربندی ترکیبی از این دو زمینه است. وابسته شدن تمامی فعالیت‌های بشر به اینترنت در مقیاسی بسیار عظیم و در زمانی چنین کوتاه، حکایت از آغاز یک دوران تاریخی نوین در عرصه‌های گوناگون علوم، فناوری، و به خصوص در نحوه تفکر انسان دارد. شواهد زیادی در دست است که از آنچه اینترنت برای بشر خواهد ساخت و خواهد کرد، تنها مقدار بسیار اندکی به واقعیت درآمده است (کوران^۴، ۲۰۱۶). شاید بتوان اینترنت را اولین حوزه عمومی جدی برای جامعه ایران دانست؛ اما حوزه عمومی نه به معنای هابرماسی^۵ آن که کاملاً معطوف به نقد چالش‌های سیاسی، اجتماعی و... است؛ بلکه به معنایی متفاوت به معنای عرصه‌ای برای شکل‌گیری و گسترش و تقویت روابط و مناسبات افراد با یکدیگر به شمار می‌رود (گل‌گل، ۱۳۹۴).

صرف نظر از کاربرد وسیع این ابزارها، آنچه امروزه کاربرد وسیعی یافته و بخش

1. Structuration

2. Edwards, J.

3. Giddens, A.

4. Curran, J.

5. Habermas.

وسیعی از فعالیت‌های روزمره‌ی افراد را پوشش می‌دهد، اینترنت و به تبع آن فضای مجازی و رسانه‌های مجازی است. اینترنت و رسانه‌های مجازی مجموعه‌ی پایان‌ناپذیری از پایگاه‌های داده است که اطلاعات مختلف و متنوع فردی و جمعی انسان‌ها را در خود جمع آورده است و هر روز نیز گسترش می‌یابد (ویتراس^۱ و همکاران، ۲۰۱۵). امروزه خانواده‌ی ایرانی در سبب فرهنگی خود مواجه با شبکه‌های ماهواره‌ای، فضای مجازی و رسانه‌های پیشرفته است که هر کدام به نوبه خود بخشی از فرایند اثرگذاری در خانواده را هدف گرفته‌اند. گسترش فضای مجازی در حوزه رابطه فرزندان و والدین نیز تغییراتی بوجود آورده است که از جمله آن به کاهش نقش خانواده به عنوان مرجع، کاهش ارتباط والدین با فرزند، شکاف نسلی به دلیل رشد تکنولوژی، از بین رفتن حریم بین فرزندان و والدین را می‌توان نام برد (سمیعینانی و حاجی محمد، ۱۳۹۴). یکی از عللی که می‌توان برای تغییر ساختار خانواده‌ها و گرایش آنها به سمت رسانه‌های مجازی بیان کرد در رابطه با پژوهش تورنتون و هوسر^۲ (۲۰۰۵) است که اشاره می‌کنند، میزانی که خانواده و به تبع آن ساختار هر خانواده در کشاکش تغییرات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی تغییر می‌کند، به میزان درکی بستگی دارد که هر خانواده از تغییرات اجتماعی و خانوادگی دارد و این که باور تغییر قبل از خود تغییر بوجود آید از هر چیزی مهم‌تر است. از دیگر علل تغییرات در ساختار خانواده‌ها می‌توان به افزایش شهرنشینی، گسترش آموزش برای دختران و مشارکت زنان در بخش مدرن اقتصاد اشاره کرد (جونز، هال و محمد^۳، ۲۰۱۵).

بیسروف^۴ (۲۰۱۳) به نقل از تورن^۵ در مطالعه‌ای پیرامون گذار خانواده از شکل سنتی به شکل مدرن، به نیروهای مؤثر در تغییر و یا حفظ الگوهای خانواده پرداخته است. به نظری دو نوع نیروی متضاد در رابطه با خانواده عمل می‌کنند. عواملی که در مقابل

1. Voutiras, O., Bourellos, P., Gogouvitits, S., Kyriazis, D., & Varvarigou, T.

2. Thornton, P., & Houser, C.

3. Jones, G. W., Hull, T. H., & Mohamad, M.

4. Bystrov, E.

5. Toren, N.

تغییر مقاومت می‌کند، همچون مذهب، خانواده‌گرایی و موقعیت سیاسی و عواملی که محرک تغییر هستند، همچون تأثیرات فرهنگ جهانی. در نتیجه، چهره‌ی این تغییرات را می‌توان در پدیده‌های ازدواج، طلاق، باروری و صورت‌بندی‌های جدید خانواده مشاهده کرد. افول اقتصاد خانوادگی در نتیجه‌ی شهرنشینی و رشد ارزشهای فردگرایانه، احتمال شکل‌گیری خانواده‌های گسترده را کاهش داده است (بستان و همکاران، ۱۳۸۵: ۵۶). تحت تأثیر انقلاب فناوری اطلاعاتی و ارتباطی افراد با شیوه‌های نو از زندگی آشنا می‌شوند و با منابع هویتی بی‌شماری مواجه می‌شوند که به دگرگونی هویت افراد در ابعاد هویت سنتی، پیدایش هویت‌های فرهنگی چندگانه، دگرگونی سامانه‌های، تغییر شیوه مصرف و سبک زندگی منجر می‌شود (ادیبی و دیگران، ۱۳۸۷: ۱۰۰). با امکانات و گزینه‌های فراوانی که رسانه‌های عمومی از جمله اینترنت در اختیار افراد می‌گذارند، آنان دائماً با محرک‌های جدید و انواع مختلف رفتار آشنا می‌شوند. چنین فضایی هویت نامشخص و پیوسته متحولی را می‌آفریند، یعنی «اینترنت یک صحنه اجتماعی است که فرد را در موقعیت‌های متنوع نقش‌ها و سبک‌های زندگی، قرار می‌دهد و از آن تأثیر می‌پذیرد» (اکبری، ۱۳۹۰: ۱۶۲).

در ایران، در چند دهه‌ی اخیر، نهاد خانواده به دلیل اجرای سیاست‌های مبتنی بر برنامه‌های نوسازی و تغییرات فرهنگی متأثر از آن، دستخوش تغییرات مهمی شده که این تغییرات، چالش‌هایی را در برابر ساختار سنتی خانواده‌ی ایرانی قرار داده است. آنچه در این پژوهش مد نظر است، بررسی علل مداخله‌گر در گرایش خانواده‌ها به سمت رسانه‌های مجازی است.

روش

در پژوهش حاضر محقق در صدد بود تا با استفاده از روش تحقیق برخاسته از

داده‌ها^۱ (نظریه مبنایی) و پتانسیل‌های روش کیفی، درک بهتری از پدیده مورد بررسی (علل گرایش خانواده‌ها به سمت رسانه‌های مجازی) بدست آورد. علل و عوامل گرایش خانواده‌ها به سمت فضای مجازی و به تبع آن تغییرات خانواده مفهومی فرایندی است و از آن جا که هدف عمده‌ی رهیافت نظریه‌ی زمینه‌ای کاوش در موضوع‌هایی است که ماهیت فرایندی، سیال و در حال شدن دارند، بنابراین بهترین روش کیفی برای انجام این پژوهش، نظریه‌ی زمینه‌ای بود. تلاش پژوهشگران برای این بود تا با حساسیتی نظری و ذهنی گشوده به سراغ مطلعان بروند و پیش فرض‌های خود را به حالت تعلیق بگذارند و سعی در فهم محتویات کلامی دیگران داشته باشند. هنر اصلی پژوهشگران در این روش خوب پرسیدن بود. به طور خلاصه، جمع‌آوری داده‌ها، یادداشت برداری، کدگذاری و به یادسپاری یادداشت‌ها از آغاز کار صورت پذیرفت. دسته بندی زمانی رخ داد که تمام مقوله‌ها اشباع شده بودند و نوشتن مطالب بعد از دسته بندی امکان پذیر شد.

جامعه آماری این پژوهش شامل تمام افراد اعم از مجرد یا متأهل و با محدودیت سنی بالاتر از ۳۰ سال بودند. این محدودیت سنی با توجه به داشتن شرایط حداقلی در درک و مواجهه کنشگران مطالعه با تغییرات خانواده‌ها و ظهور رسانه‌های مجازی انتخاب شد. حجم نمونه با سطح اشباع پذیری ارتباط تنگاتنگی داشت. (تکرار داده‌های جمع‌آوری شده قبلی، مشخص کننده تعداد نمونه‌های مورد نیاز تحقیق بود. براین اساس مصاحبه با افراد جامعه مورد پژوهش تا آنجا ادامه یافت که محققان یک نوع یکسانی و تکرار در پاسخ‌ها را مشاهده کردند. نمونه‌گیری تا زمانی که داده‌ها دچار اشباع شوند (هدف نمونه‌گیری کیفی) ادامه پیدا کرد. در واقع حجم نمونه به اشباع نظری سوال‌های مورد بررسی بستگی داشت. ملاک‌های ورود به نمونه عبارت بودند از: سن آنها بالای ۳۰ سال باشد، از هر دو جنس باشند، دارای اطلاعات و شناخت مناسب در رابطه با موضوع باشند و تمایل و رضایت آگاهانه برای شرکت در پژوهش داشته باشند و برای مطمئن

1. grounded theory

شدن از صحت و سلامت داده‌های بدست آمده و طبیعی بودن آن‌ها، ملاک‌های خروج عبارت بودند از عدم ابتلا به بیماری‌های روانی و عدم اعتیاد به مواد مخدر و الکل. داده‌ها به روش مصاحبه عمیق و به شیوه نیمه ساختار یافته جمع‌آوری شد. در این روش به وسیله مصاحبه همراه با حضور در میدان به جمع‌آوری داده‌ها پرداخته شد. در کنار مصاحبه پژوهشگران با تشکیل گروه کانونی متشکل از ۶ نفر با محوریت سوال پژوهش نیز به جمع‌آوری اطلاعات پرداختند. سوال پژوهش عبارت بود از: علل گرایش خانواده‌ها به سمت رسانه‌های مجازی چیست؟ همچنین از متن‌های مرتبط با موضوع تا حدی خاص استفاده شد که هر کدام طیف متفاوتی از داده‌ها را به دست دادند. در نهایت می‌توان گفت: در تمام مراحل تحقیق مواد چاپ شده چندین بار خوانده شد، به طوری که سؤالات و روابط آنها با داده‌های دسته اول مقایسه شد. به منظور حفظ صحت و استحکام داده‌ها در این پژوهش و برای کاهش احتمال داده‌های نادرست از سوی شرکت‌کنندگان سؤالات تحقیق به شیوه‌های مختلف و با توضیحات جانبی پرسیده شد و با توجه به این که برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه استفاده گردید، محققان از سوگیری‌ها و فرض‌های خود آگاه بودند و نسبت به موضوع تحقیق، مشارکت‌کنندگان و داده‌ها حساسیت بالایی داشتند و سعی شد که مصاحبه‌ها بدون سوگیری و با دقت انجام پذیرد. همچنین سعی بر این بوده تا یافته‌های بدست آمده به صورت خلاقانه و مبتکرانه منعکس و بازنمایی شوند و نیز با تجربه‌ی شرکت‌کنندگان در این تحقیق انطباق داشته باشند و از این طریق به ثبات داده‌ها کمک شود. در این پژوهش به منظور رعایت اصول اخلاقی، موارد ذیل مد نظر قرار گرفت: اطلاعات بدست آمده از مصاحبه‌ها بدون ذکر نام استفاده شد. محرمانه بودن اطلاعات در اول مصاحبه‌ها ذکر شد. به افراد شرکت‌کننده در تحقیق توضیحات کلی در مورد اهداف تحقیق داده شد. اطمینان دادن به شرکت‌کنندگان که پژوهشگران و امدار اطلاعات ارزشمند آنها هستند.

یافته‌ها

در این پژوهش با استفاده از مصاحبه و تشکیل گروه‌های کانونی به سوالات پژوهش پاسخ داده شد. و درک و تجربیات مشارکت کنندگان مورد بررسی قرار گرفت. منطق و شیوه ارائه یافته‌ها بر اساس الگوی عمومی پژوهش‌های انجام شده در نظریه مبنایی است. یافته‌های تحقیق در این قسمت در دو بخش عرضه شده اند: بخش اول شامل داده‌های توصیفی تحقیق و بخش دوم ارائه یافته‌ها و داده‌های کیفی تحقیق است. ابتدا داده‌های توصیفی شامل ویژگی‌های جمعیت شناختی شرکت‌کنندگان در قالب جدول و سپس یافته‌های تحقیق ارائه شده است، برای ارائه یافته‌های تحقیق ابتدا، جداول کدگذاری باز، کدگذاری محوری و گزینشی مربوط به داده‌های به دست آمده از پاسخ مصاحبه شوندگان ارائه شده است

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت شناختی مصاحبه‌شوندگان

ردیف	جنسیت	سن	تحصیلات	شغل
۱	زن	۳۰	فوق دیپلم	صندوقدار
۲	زن	۳۱	لیسانس	کارمند
۳	زن	۶۲	فوق دیپلم	کارمند
۴	مرد	۶۷	دیپلم	بازنشسته نفت
۵	مرد	۵۸	دیپلم	نقاشی و طراحی
۶	زن	۳۲	فوق لیسانس	مهندسی معماری
۷	مرد	۶۱	دیپلم	آزاد
۸	زن	۳۵	لیسانس	دانشجو
۹	زن	۴۲	فوق دیپلم	خانه دار
۱۰	زن	۵۸	فوق دیپلم	بازنشسته
۱۱	زن	۳۸	لیسانس	پرستار
۱۲	مرد	۳۱	دیپلم	آزاد
۱۳	زن	۴۶	لیسانس	مدرس هنر
۱۴	زن	۳۶	فوق لیسانس	کارمند

ردیف	جنسیت	سن	تحصیلات	شغل
۱۵	مرد	۴۵	فوق لیسانس	دبیر
۱۶	زن	۴۲	لیسانس	پرستار
۱۷	مرد	۳۵	لیسانس	مهندس کامپیوتر
۱۸	مرد	۳۷	لیسانس	کارمندای تی
۱۹	مرد	۳۲	دیپلم	دانشجو
۲۰	مرد	۴۰	فوق لیسانس	آزاد
۲۱	مرد	۶۰	لیسانس	آزاد
۲۲	مرد	۳۹	فوق لیسانس	کارمند
۲۳	مرد	۴۲	فوق دیپلم	کارمند
۲۴	زن	۵۵	دیپلم	خانه دار
۲۵	زن	۴۱	لیسانس	کارمند
۲۶	زن	۳۶	لیسانس	کارمند
۲۷	مرد	۳۰	کارشناسی	آی تی
۲۸	زن	۵۶	لیسانس	کارمند

داده‌های جدول شرکت‌کنندگان نشان می‌دهد که تعداد ۲۸ نفر اعم از ۱۳ مرد و ۱۵ زن در این پژوهش شرکت کرده‌اند. میانگین سنی کل ۴۳.۴ می‌باشد که در مردان این عدد ۴۴.۳ و در زنان ۴۲.۶ می‌باشد. از نظر تحصیلات نیز ۶ نفر با تحصیلات دیپلم، ۵ نفر با تحصیلات فوق دیپلم، ۱۲ نفر با تحصیلات لیسانس و ۵ نفر با تحصیلات فوق لیسانس در مصاحبه شرکت داشتند.

در پاسخ به سوال پژوهش مبتنی بر این که مهمترین عواملی که باعث گرایش خانواده‌ها به سمت رسانه‌های مجازی شده است، چیست؟، پژوهشگران با استفاده از مصاحبه، گروه‌های کانونی و یادداشت برداری، به جمع‌آوری اطلاعات و همچنین از طریق کدگذاری باز، محوری و گزینشی به تحلیل پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان پرداخته‌اند.

سؤال پژوهش: چه عواملی باعث این میزان گرایش خانواده‌ها به سمت رسانه‌های

مجازی شده است؟

جدول ۲. عوامل مؤثر در گرایش خانواده‌ها به سمت رسانه‌های مجازی

ردیف	عبارات‌های مهم (کدهای واقعی)	کدگذاری باز
۱	کمبودهای علمی، فرهنگی و تفریحی که در جامعه داریم عدم دسترسی به امکانات تفریحی مناسب عدم وجود زیرساخت‌های تفریحی کمبود امکانات تفریحی و برنامه‌ریزی شده	عدم برنامه‌ریزی تفریحی
۲	به دلیل سرگرم شدن و وقت‌گذرانی	سرگرمی
۳	وقتی از امکانات رفاهی و تفریحی مناسب نتوانند استفاده کنند به سمت شبکه‌های مجازی روی می‌آورند	تفریحی
۴	زندگی‌ها دچار خلاهای احساسی شده است و این باعث رفتن به سمت رسانه‌های مجازی شده است	خلای‌های احساسی
۵	مردم دیگر وقتی برای فکر کردن ندارند	کاهش تفکر
۶	خود فرد خیلی مهم است، ما از چیزی ضربه می‌بینیم که خودمان انتخاب کرده ایم	خود
۷	نداشتن آگاهی کامل از آن چیزی که استفاده می‌کنند	عدم آگاهی
۸	یکی از دلایل این است که نمیتوانیم برای خود برنامه‌ریزی کنیم	برنامه‌ریزی
۹	پر کردن خلای اعتماد به نفس و عزت نفس در اعضای خانواده	عدم اعتماد به نفس
۱۰	نبود عوامل جذب کننده جایگزین مثل انواع برنامه‌های تفریحی و آموزشی	کمبود جذابیت
۱۱	همدل نبودن دولت و مردم در راستای برنامه‌های مربوط به فرهنگ سازی عدم وجود فضای آزاد شنیداری و دیداری در بحث محتوا و آموزش ضعف رسانه‌های داخلی در پر کردن اوقات فراغت بی توجهی مسوولین در ساختن و تبلیغ افکار نخب نما و تکراری	سیاست‌های ناکارآمد
۱۲	منع بدون برنامه، مردم را حریص تر کرده است	منع
۱۳	سانسور و فیلتر کردن محتواها بدون برنامه‌ریزی و نیازسنجی	فیلترینگ
۱۴	بی محتوا بودن و ناکارآمد بودن رسانه‌های داخلی عدم برنامه‌های علمی و تفریحی مناسب داخلی	رسانه‌های داخلی
۱۵	سیاست‌های پشت پرده این گونه رسانه‌ها باعث این حجم وابستگی شده است	رسانه‌های خارجی
۱۶	شرق همیشه استفاده کننده غرب بوده است و وسایل ارتباطی نیز از این قاعده مستثنی نیست	غربزدگی

ردیف	عبارت‌های مهم (کدهای واقعی)	کدگذاری باز
۱۷	وقتی ما آمادگی فرهنگی نداریم، در نتیجه هنر استفاده از این مسائل را هم نداریم مردم فرهنگ استفاده از رسانه‌ها را پیدا نکرده اند نداشتن فرهنگ استفاده این رسانه‌ها به ذاته بد نیستند ولی نوع استفاده ما بد است	فرهنگ استفاده
۱۸	اثرگرفتن از فرهنگ جوامع دیگر	فرهنگ تقلید
۱۹	ما دچار فقر فرهنگی هستیم، حواسمان را گرم کرده اند به چیزی که دین و دنیا را از یاد برده ایم	فقر فرهنگی
۲۰	نیاز به خود نمایی و نشان دادن به روز بودن	خودنمایی
۲۱	کاهش ساعت کتاب خوانی و آگاهی مردم	کتاب
۲۲	محدودیت‌های سنتی در ایران باعث این حجم از استقبال شده است	محدودیت‌های سنتی
۲۳	ایرانی‌ها همیشه از همه چیز بد استفاده می‌کنند ما استفاده بهینه را بلد نیستیم	نوع استفاده
۲۴	کم شدن ارزش معنویات و سنت‌ها در خانواده‌ها از بین رفتن قداست رابطه‌ها و ساختار خانواده‌ها	معنویت
۲۵	کاهش اعتقادات مذهبی	مذهب
۲۶	عدم کنترل والدین بروی فرزندان	کنترل
۲۷	فرهنگ و اصالت خانوادگی خیلی تأثر در نوع استفاده اعضای خانواده دارند	اصالت خانوادگی
۲۸	نوع تربیت سنتی خانواده‌ها و تفاوت فرهنگی خیلی تأثیر دارد	تربیت سنتی
۲۹	نبودن قانون ایجاد و مصرف در کشور	قانون
۳۰	وقتی نهد و قنون مشخصی برای پیشگیری و درمان نباشد همین می‌شود	
۳۱	بیکاری یکی از عوامل مهم است و برای پر کردن وقت رو به این رسانه‌ها می‌آورند	بیکاری
۳۲	یکی از عوامل چشم و هم چشمی کردن مردم از هم می‌باشد برخی رفتارها مثل تقلید کردن و چشم و هم چشمی کردن باعث استفاده از این موارد است خیلی از مردم و خانواده‌ها می‌خواهند از قافله عقب نمانند	تقلید
۳۳	احتیاج بشر به روز بودن و نوشدن و تغییر	نیاز
۳۴	برون ریزی آن چیزی که منع شده است	برون ریزی
۳۵	فشارهای روحی و روانی که افراد جامعه و خانواده با آن دست به گریبان هستند،	فرار

ردیف	عبارت‌های مهم (کدهای واقعی)	کدگذاری باز
	باعث شده فرار کنند از اینها	
۳۶	خیلی از افراد به دلیل سرد آوردن از مسائل و کنجکاوی به سمت فضای مجازی می‌روند افراد دوست داند بیشتر و بیشتر بدانند، ببینند و تجربه کنند	جستجوگری
۳۷	یه دلیل افزایش اطلاعات و این که مشتاق دانستن هستند ب سمت فضای مجازی می‌روند	جستجوی اطلاعات
۳۸	کنجکاوی بیش از حد باعث شده استاندارد استفاده در ایران بالا رود	کنجکاوی
۳۹	جذاب بودن تکنولوژی مدرن فرض کردن استفاده از این رسانه‌ها در جهان سوم	مدرن بودن
۴۰	سرگرم‌کننده بودن و آموزشی بودن	آموزش
۴۱	هرچیز جدید و نویی اولش همه به سمتش هجوم میبرن	نوبودن
۴۲	بمباران اطلاعاتی از طریق غرب بر ملت‌های جهان سوم	بمباران اطلاعات
۴۳	به دلیل محدودیت‌هایی که در دولت‌ها در روابط ایجاد شده است، رسیدن به فضای باز اطلاعاتی، نوعی هیجان کاذب ایجاد کرده است	محدودیت در روابط
۴۴	به دلیل روابط خشک و چهارچوب داری که در گذشته وجود داشته است، افراد دنبال مخالف آن و به نوعی رهایی می‌گردند	روابط خشک گذشته
۴۵	عدم دسترسی والدین و نسل گذشته به فناوری و تکنولوژی اطلاعات باعث کاهش تأثیرپذیری فرزندان و نسل جدید از آنها شده است، در واقع آن‌ها بیشتر از ما می‌دانند	تفاوت دانستن نسل‌ها

در مرحله کدگذاری باز ۴۵ مفهوم اولیه، در مرحله کدگذاری محوری ۸ مقوله عمده و در کدگذاری انتخابی ۱ مقوله هسته‌ای بدست آمد.

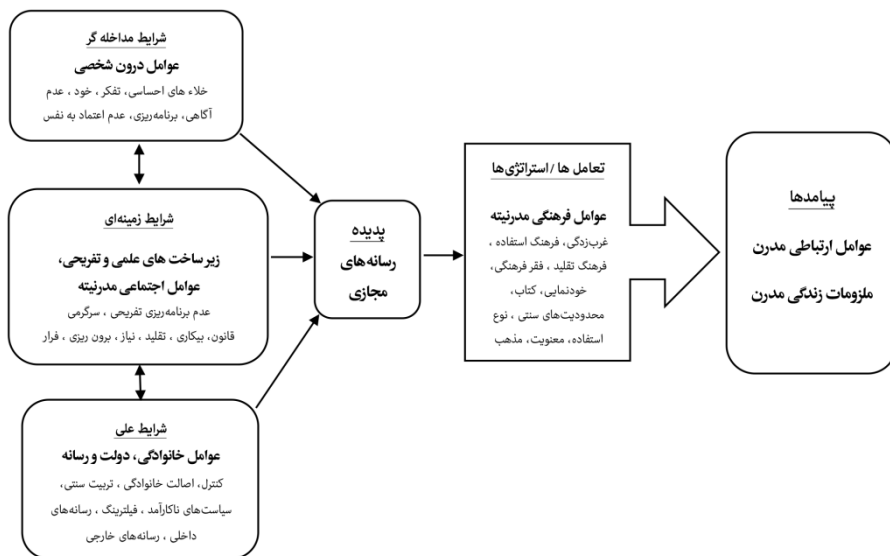
جدول ۳. مقوله‌های استخراج شده‌ی عمده مربوط به علل گرایش خانواده‌ها به سمت رسانه‌های مجازی

ردیف	مفاهیم	مقوله
۱	عدم برنامه‌ریزی تفریحی، سرگرمی	زیرساخت‌های علمی و تفریحی
۲	خلاءهای احساسی، تفکر، خود، عدم آگاهی، برنامه‌ریزی، عدم اعتماد به نفس	عوامل درون شخصی
۳	کمبود جذابیت، سیاست‌های ناکارآمد، منع، فیلترینگ، رسانه‌های داخلی، رسانه‌های خارجی	دولت و رسانه
۴	غریب‌زدگی، فرهنگ استفاده، فرهنگ تقلید، فقر فرهنگی، خودنمایی، کتاب، محدودیت‌های سنتی، نوع استفاده، معنویت، مذهب	عوامل فرهنگی مدرنیته
۵	قانون، بیکاری، تقلید، نیاز، برون ریزی، فرار	عوامل اجتماعی مدرنیته
۶	کنترل، اصالت خانوادگی، تربیت سنتی	عوامل خانوادگی
۷	جستجوگری، جستجوی اطلاعات، کنجکاوی، مدرن بودن، آموزش، نبودن، بمباران اطلاعات	ملزومات زندگی مدرن
۸	محدودیت در روابط، روابط خشک گذشته، تفاوت دانستن نسل‌ها	عوامل ارتباطی مدرن

مقوله عوامل مدرنیته به عنوان مقوله هسته‌ای انتخاب شد. این مقوله می‌تواند حداکثر فضای مفهومی مقوله‌های فوق را اشباع نموده و در خود جای دهد. در واقع تمامی علل چه در بعد درون ساختاری و چه در بعد برون ساختاری به نوعی مرهون عاملی کلی تروانتزاعی تر به نام مدرنیته است. یعنی نوعی از جاکنندگی در بستر زمان و مکان و رفتن به سمت فراگردهای نوین و مدرن.

جدول ۴. مقوله هسته‌ای مربوط به علل گرایش خانواده‌ها به سمت رسانه‌های مجازی

ردیف	مقوله‌های عمده	مقوله هسته‌ای
۱	زیرساخت‌های علمی و تفریحی	عوامل مدرنیته
۲	عوامل درون شخصی	
۳	دولت و رسانه	
۴	عوامل فرهنگی مدرنیته	
۵	عوامل اجتماعی مدرنیته	
۶	عوامل خانوادگی	
۷	ملزومات زندگی مدرن	
۸	عوامل ارتباطی مدرن	

شکل ۱. مدل زمینه‌ای درک علل گرایش خانواده‌ها به سمت رسانه‌های مجازی با

توجه به سه عوامل شرایطی؛ تعاملی و پیامدی (عوامل مدرنیته)

مقوله‌های عمده تحقیق

زیرساخت‌های علمی و تفریحی؛ عدم برنامه‌ریزی تفریحی، سرگرمی و تفریحی از

مفهوم‌های زیرساخت‌های علمی و تفریحی هستند: که بیان می‌کند نبود امکانات تفریحی متناسب با شرایط جامعه یکی از عوامل مهم گرایش به سمت رسانه‌های ارتباطی است: «عدم وجود زیرساخت‌های تفریحی و کمبودهای علمی، فرهنگی و تفریحی که در جامعه داریم باعث شده است که افراد به دلیل سرگرم شدن و وقت‌گذرانی به سمت فضای مجازی گرایش پیدا کنند. الان آگه به بچم بگم چرا اینقد سرت توتبلت است، می‌گه خوب چیکار کنم؟».

عوامل درون شخصی: عوامل درون شخصی که به درون خودمان برمی‌گردد باعث شده است که در مواقعی به سمت رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی گرایش پیدا کنیم، این مقوله شامل مفاهیم خلاءهای احساسی، تفکر، خود، عدم آگاهی، برنامه‌ریزی و عدم اعتماد به نفس است: «نوع ارتباطی که برقرار شده است بین اعضای خانواده باعث شده است که زندگی‌ها دچار خلاهای احساسی شده و این باعث رفتن به سمت رسانه‌های مجازی شده است و می‌خواهند کمبودهای و نیازهای خودشان را آنجا برآورده کنند».

دولت و رسانه: مقوله دولت و رسانه شامل مفاهیم کمبود جذابیت، سیاست‌های ناکارآمد، منع، فیلترینگ، رسانه‌های داخلی و رسانه‌های خارجی می‌باشد، که موید این مطلب است که سیاست‌های اشتباه و عدم نیازسنجی در غالب مدیریت دولتی و رسانه‌ای باعث گرایش به سمت فضای مجازی شده است: «همدل نبودن دولت و مردم در راستای برنامه‌های مربوط به فرهنگ سازی و عدم وجود فضای آزاد شنیداری و دیداری در بحث محتوا و آموزش».

عوامل فرهنگی مدرنیته: به جرات می‌توان گفت عوامل فرهنگی یکی از اصلی‌ترین عوامل در گرایش به سمت فضای مجازی و رسانه‌ها است، این مقوله مهم شامل مفاهیم غریب‌دگی، فرهنگ استفاده، فرهنگ تقلید، فقر فرهنگی، خودنمایی، کتاب، محدودیت‌های سنتی، نوع استفاده، معنویت و مذهب است: «شاید بتوان گفت که به دلیل این که ما احساس رضایت نداریم از حوزه‌هایی از زندگی بیشتر به سمت فضای مجازی می‌رویم». «نوع استفاده ما از این وسایل به نوعی پنهان‌کاری تبدیل شده است،

حالا به این موضوع نداشتن فرهنگ استفاده صحیح را اضافه کنید مثل رسانه‌های گروهی، ماهواره و اینترنت و در نتیجه بازتاب آن را امروز مشاهده می‌کنیم: فساد، طلاق، دختران فراری».

عوامل اجتماعی مدرنیته: قانون، بیکاری، تقلید، نیاز، برون ریزی و فرار از مفهوم‌های اجتماعی مدرنیته هستند. و اشاره به فراگردهای اجتماعی دخیل در میل به تکنولوژی می‌باشند: «ما از لحاظ حقوق اجتماعی و نحوه استفاده از این موارد نادان هستیم، در واقع از کودکی برای ما باز نشده است، الان ما قانون مصرف را نداریم در قوانین». «بیکاری یکی از عوامل مهم است و جوانان چون کار ندارند، برای پر کردن وقت خود رو به این رسانه‌ها می‌آورند، تاحدی که بجای تولید کننده به یک مصرف کننده صرف تبدیل می‌شوند».

عوامل خانوادگی: این مقوله عمده از مفاهیم کنترل، اصالت خانوادگی و تربیت سنتی تشکیل شده است و دلالت بر این موضوع دارد که خیلی از کشش‌ها در دوران کودکی و در بستر خانواده و نوع و ساختار تربیت شکل می‌گیرد. «یکی از مشکلات این است که کنترل درست و منطقی بر کار فرزندان از طرف والدین وجود ندارد، در واقع مرز انجام دادن و ندادن در این خانواده‌ها موجود نیست». «فرهنگ و اصالت خانوادگی تأثیر زیادی در نوع استفاده اعضای خانواده دارند و همچنین نوع تربیت سنتی خانواده‌ها و تفاوت فرهنگی خیلی تأثیر دارد».

ملزومات زندگی مدرن: جستجوگری، جستجوی اطلاعات، کنجکاوی، مدرن بودن، آموزش، نبودن و بمباران اطلاعات همگی از مصادیق پیشرفت تکنولوژی در زندگی مدرن امروز است که گاهی توقات گریزی از آن نداریم: «خیلی از افراد به دلیل سردر آوردن از مسائل و کنجکاوی به سمت فضای مجازی می‌روند، افراد دوست دارند بیشتر و بیشتر بدانند، ببینند و تجربه کنند». «کلان‌نشستن پشت کامپیوتر از زمانی که بوجود آمد فعالیت مدرن و باکلاس بود و همچنین اینکه سرو کار داشتن با تکنولوژی، خصوصا در

جهان سوم نشانی از پیشرفت بود».

عوامل ارتباطی مدرن: این مقوله یکی از مقوله‌های عمده از عوامل مدرنیته است که شامل مفاهیم محدودیت در روابط، روابط خشک گذشته و تفاوت داشتن نسل‌ها است، و نشان می‌دهد که تحول در رابطه‌ها و بدست آوردن اطلاعات نیز یکی از عوامل مهم است: «به دلیل محدودیت‌های‌هایی که در روابط ایجاد شده است، رسیدن به فضای باز اطلاعاتی، نوعی هیجان کاذب ایجاد کرده است و باعث هجوم به دریایی از ارتباط و اطلاعات شده است». «به دلیل روابط خشک و چهارچوب داری که در گذشته وجود داشته است و برخوردهای نامتعارف، افراد دنبال مخالف با آن و به نوعی رسیدن به رهایی می‌گردند و همچنین عدم دسترسی والدین و نسل گذشته به فناوری و تکنولوژی اطلاعات باعث کاهش تأثیرپذیری فرزندان و نسل جدید از آنها شده است، در واقع آنها بیشتر از ما می‌دانند».

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش با استفاده از رهیافت روش کیفی به بررسی عواملی که باعث گرایش خانواده‌ها به طرف رسانه‌های مجازی شده بود، پرداخته شد. هدف درک و بازسازی معنایی مردم از علل گرایش و تغییرات مربوط به رسانه‌های مجازی بود. نهاد خانواده در ایران در چند دهه‌ی اخیر بیشتر به دلیل اجرای سیاست‌های مبتنی بر برنامه‌های نوسازی و تغییرات فرهنگی متأثر از آن، دستخوش تغییرات مهمی شده که این تغییرات، ساختار خانواده‌ی ایرانی را به چالش کشیده است. این تغییرات از زمان پیدایش اینترنت و تبدیل شدن جهان به یک دهکده جهانی ارتباطی، شکل و سرعتی متفاوت به خود گرفته است. در این پژوهش در مرحله کدگذاری باز ۴۵ مفهوم اولیه، در مرحله کدگذاری محوری ۸ مقوله عمده و در کدگذاری انتخابی ۱ مقوله هسته‌ای به عنوان عوامل مدرنیته بدست آمد.

پس از بررسی و تحلیل کدگذاری‌های پژوهش مشخص گردید که علل گرایش هم در

بعد درون ساختاری خانواده اتفاق افتاده است مانند: عوامل ارتباطی مدرن، عوامل درون شخصی و عوامل خانوادگی مدرن، و هم در بعد برون ساختاری خانواده مثل: زیر ساخت‌های علمی و تفریحی، دولت و رسانه، عوامل فرهنگی مدرنیته، عوامل اجتماعی مدرنیته، ملزومات زندگی مدرن.

در مجموع می‌توان گفت عمده‌ترین و اصلی‌ترین عواملی که در جامعه ایران در سطح کلان به وقوع پیوسته، گام نهادن در مسیر صنعتی شدن و ورود به دنیای مدرن است؛ که از مصادیق آن می‌توان به ورود وسایل ارتباط جمعی مانند روزنامه، تلویزیون، تلفن، ماهواره و شبکه‌های اینترنتی اشاره کرد. در سطحی خردتر اعضای جامعه متأثر از این جریان‌ات آگاه تر شده، تغییر رفتار و تغییر نگرش می‌دهند. نهادینه شدن این تغییرات در افراد به عنوان اعضای تشکیل دهنده خانواده، در نهایت منجر به تغییرات خانواده می‌شود.

همگام با نتایج پژوهش فوق می‌توان گفت هرچقدر زوج‌ها در مورد فعالیت‌های اجتماعی و تفریحی واقعی زمان بیشتری باهم صرف کنند و به این نیاز یکدیگر بیشتر پاسخ دهند صمیمیت شان افزایش پیدا خواهد کرد و ساختار خانواده انسجام بیشتری پیدا خواهد کرد و در عوض ارتباط‌های خشک و بی‌روحي که در فضای مجازی شکل می‌گیرد فاقد صمیمیت و تعلق درونی است و به ساختار خانواده لطمه می‌زند (بات و اپیلوس^۱، ۲۰۱۴). بر اثر تغییر و تحولات و انقلاب‌های رخ داده در تکنولوژی و روند استفاده از آن در دنیا و ظهور فناوری اطلاعات و ارتباطات، روند گذران وقت اقشار سنی مختلف نیز تغییر پذیرفته است، در این میان جوانان و نوجوانان جزء اولین اقشاری هستند که نسبت به تکنولوژی‌های جدید اقبال و اشتیاق نشان داده و جذب آنها می‌گردند، روند استفاده از اینترنت و به خصوص رسانه‌های مجازی اخیراً به شدت افزایش یافته است و گونه‌های خاص از رسانه‌های اجتماعی که شباهت بسیار زیادی به زندگی اجتماعی

1. Bott, E., & Spillius, E. B.

واقعی بشر داشته و در آن روابط و تعاملات اجتماعی تا حد زیادی شبیه سازی شده است که همان شبکه‌های اجتماعی مجاز می‌باشد، مورد اقبال فزاینده مخاطبان قرار گرفته است (اکبری تبار، ۱۳۹۲). به زعم هابرماس در تمام انسان‌های آزاد یکسری نیازهای اساسی و اصیل وجود دارد و این نیازها زمانی که فرد با دیگران صمیمانه وارد گفتگویی شود کشف خواهد شد. در محیط‌های تعاملی اینترنتی (ایمیل، وبلاگ، سایت‌های مختلف، چت روم و...) در واقع «شرایط آرمانی مورد نظر هابرماس» به خوبی تحقق می‌یابد. در این محیط‌ها افراد معمولاً راحت‌تر می‌توانند نیازهای خود را مطرح کنند و این طرح کردن نیازها باعث شکل‌گیری یک فضای گفت و گو و مباحثه می‌شود. کاربران در آن شبکه به گفت و گومی پردازند، احساسات خود را ابراز می‌کنند و از یکدیگر تأثیر می‌پذیرند (زنجان‌ی زاده، ۱۳۸۴).

آقانوری (۱۳۹۱) پژوهشی تحت عنوان بررسی انگیزه و تمایلات کاربران اینترنتی برای عضویت در فیسبوک و تأثیر آن بر سرمایه اجتماعی انجام داده است. نتایج پژوهش نشان داد که بین میزان سرمایه اجتماعی کاربران شبکه اجتماعی با میزان استفاده آن‌ها از شبکه‌ها تفاوت معنادار وجود دارد و این همبستگی در حد بالایی است، همچنین بین استفاده از اینترنت (شبکه اجتماعی) و سرمایه اجتماعی ارتباط وجود دارد و میزان این ارتباط نیز در حد متوسطی قرار دارد. در تحقیقی که توسط فرزانه و فلاح‌تی شهاب الدینی (۱۳۹۴) انجام شد به این نتیجه رسیدند که بین میانگین میزان گرایش به شبکه‌های اجتماعی مجازی بر حساب پایگاه اقتصادی اجتماعی تفاوت یا اختلاف معناداری مشاهده می‌شود. به عبارت دیگر میزان گرایش به شبکه‌های اجتماعی مجازی در بین دو گروه از پایگاه اقتصادی اجتماعی پایین و بالا متفاوت از یکدیگر است و همچنین بین اعتقادات دینی و گرایش جوانان به شبکه‌های اجتماعی مجازی رابطه معناداری وجود دارد.

جوینسون^۱ (۲۰۰۸) در مطالعه‌ای به دنبال این هدف که چه چیزی در سایتهای مورد نظر وجود دارد که شخص را تحریک به ماندن در فضای شبکه می‌کند، اقدام به مصاحبه با کاربران شبکه‌ها نموده و خصوصیات شخصی، باورها، ارزیابی رفتار، نیازها و عوامل انگیزشی افراد را به عنوان عوامل درون شخصی شناسایی کرده است. این مطالعه تعیین نمود که حفظ تماس دلیل اصلی استفاده افراد از رسانه‌های مجازی است. محدودیت‌های درون شخصی که با آن دست به گریبان هستیم، بروی تغییرات ما به عنوان عضوی از سیستم خانواده تأثیر می‌گذارد و به تبع خانواده و ساختار آن را متأثر می‌کند. این عوامل فردی در شکل‌گیری و اندازه تغییرات مهم است تا جایی که در پژوهشی عنوان شد که ریشه اصلی آن دسته از مسائل اجتماعی سنتی که به هسته اصلی مشکلات خانوادگی مربوط می‌شود مستقیماً از برداشت‌ها، سطح آگاهی و تعریف‌های خود خانواده و اعضای آن سرچشمه می‌گیرد (سباتیرو همکاران، ۲۰۱۱؛ به نقل از سویتینگ و وست، ۱۹۹۵).

در بحث فرهنگ‌پذیری، دولت و متولیان سیاست‌گذاری از طریق برنامه‌ریزی‌های زیربنایی از یک طرف به تبلور هر چه بیشتر فرهنگ غنی خودمان و از طرف دیگر با ایجاد فرهنگ استفاده، می‌توانند گام موثری در این راستا بردارند. خانواده نیز به عنوان مهمترین عنصر فرهنگی می‌تواند سهم موثری داشته باشد، ایجاد جوی صمیمی برپایه مسولیت‌پذیری می‌تواند به انسجام و اصالت بیش از پیش خانواده‌ها کمک کند. چیزی که از آن به عنوان غریب‌دگی یاد می‌شود، از نداشتن قدر و قیمت فرهنگی و سنتی نشأت می‌گیرد. از دیدگاه مرتبط با عوامل خانوادگی می‌توان گفت که هر چه دیدگاه‌های خانواده نسبت به شبکه‌های اجتماعی منفی‌تر باشد، میزان گرایش به شبکه‌های اجتماعی مجازی کمتر می‌شود و برعکس هر چه دیدگاه‌های خانواده نسبت به شبکه‌های اجتماعی مجازی مثبت‌تر باشد، میزان گرایش جوانان به شبکه‌های اجتماعی مجازی افزایش خواهد یافت (فرزانه و فلاحتی شهاب‌الدینی، ۱۳۹۴).

1. Joinson, A. N.

یک خانواده که می‌خواهد مفهوم منسجم بودن را یدک بکشد اول از همه باید احساس و عاطفه و تعلق در ارتباطات آنها موج بزند و تکنولوژی‌های امروزی روی این نقطه حساس اثر گذاشته اند (ایتو، میاجیما و واتانابه^۱، ۲۰۰۲). پیرو عوامل ارتباطی مدرن می‌توان به نقش مهم ارتباط اشاره کرد چرا که تضعیف روابط عاطفی میان اعضای خانواده، درهم ریختن نظام سنتی، تقسیم نقش‌ها بدون جایگزینی، مقبولیت یافتن نظامی نوین و کارآمد، و بروز بسیاری عوارض و پدیده‌ها منجر به این حجم از گرایش به سمت رسانه‌های نوین شده است که همزمان رصد نمودن دائمی آثار و آسیب‌های احتمالی ناشی از این تحولات را گریزناپذیر می‌نمایاند و از طرفی در جوامع غیرغربی و در حال توسعه نیز دگرگونی‌های اجتماعی اقتصادی و فرایند مدرن سازی به ویژه در محیط‌های شهری و گسترش فرهنگ مدرن در میان لایه‌های مختلف جامعه، خانواده را تحت تأثیر قرار داده است (جمشیدیها و همکاران، ۱۳۹۲).

در مجموع، چنین به نظر می‌رسد که اکثر عوامل در خلال دگرگونی جامعه، خانواده و اجزای آنها از سمت سنتی به سمت فراگردهای مدرن، قابل تبیین است و در جریان مدرن شدن جامعه و اشاعه فرهنگ مدرن، خانواده آسیب پذیرتر شده باشد و به نظر می‌رسد در ایران، حیات فرهنگی بیش از سایر حوزه‌ها، تغییراتی را از سرگذرانده است و بعضی تحولات اساسی راه را برای ظهور گروه‌هایی با خواسته‌های متنوع باز کرده اند (تنهایی و شکریگی، ۱۳۸۷). این راه می‌توان اضافه کرد که همسوس نبودن نوک پیکان فرهنگ و اصالت و بافت ایرانی با تکنولوژی‌های ارتباطی که عمدتاً از سمت غرب وارد شده است نسل فعلی و خانواده را دچار از جا کنندگی فرهنگی کرده است. عامل هسته‌ای مدرنیته در برگیرنده تمامی گذارهایی است که خانواده‌ها در تمامی ابعاد درونی و بیرونی خود تجربه کرده اند. اقتباس تجربه توسعه‌ای غرب در کشورهای در حال توسعه به لحاظ آنکه فرآیندی درون‌زا نبوده و الگوهای اقتباسی تلقی می‌شوند، بیشتر مساله آفرین و مشکل‌زا بوده اند تا سعادت آفرین و رفاه بخش. دنیای امروزه خانواده

1. Itoh, Y., Miyajima, A., & Watanabe, T.

شاهد برهم کنشی ناهم ساز بین برخی از اجزای مرتبط با خانواده سنتی و پاره از ارزش‌های برخاسته از مدرنیته است. مؤلفه‌های خانواده‌های امروزی بر حسب تأثیرات مدرنیته و متعلقات آن در حال پوست اندازی و تحول هستند (زاهدی و همکاران، ۱۳۹۲). از طرفی شبکه‌های اجتماعی چه در سطح فردی و چه در سطح اجتماعی توانایی ایجاد تغییرات مهمی را دارا هستند و مهمترین تغییرات در روابط کاری و خانوادگی است (الیسون، لمپ و استین فیلد^۱، ۲۰۰۹).

در نهایت پیشنهاد می‌شود در بحث در مورد علل گرایش خانواده‌ها به سمت رسانه‌های مجازی به شرایط حاکم بر جامعه و میزان انطباق خانواده با این شرایط نیز توجه شود. از آن جایی که عوامل فرهنگی و اجتماعی در فرایند کار و گرایش به فضای مجازی دخیل و مؤثر هستند، آموزش‌های مبتنی بر این دو عامل و با دید مثبت نگر می‌تواند تا حد زیادی از آسیب‌ها جلوگیری کند و نحوه استفاده را سامان بیشتری دهد. همچنین از آن جایی که روش پژوهش حاضر کیفی است تمام محدودیت‌های روش پژوهش کیفی از جمله غیر ممکن بودن حذف سوگیری مشاهده‌گران، عدم کنترل اعتبار نتیجه‌گیری محقق و عدم قابلیت تعمیم‌پذیری بر آن وارد است و نتایج باید با احتیاط در نظر گرفته شوند. از آنجا که کنشگران مورد مصاحبه عمدتاً از قشر شهرنشین و تحصیل کرده بودند، لذا در گزارش و بررسی‌ها باید این مورد را در نظر گرفت.

منابع

- آقائوری، س. (۱۳۹۱). بررسی انگیزه و تمایلات کاربران اینترنتی برای عضویت در فیسبوک و تأثیر آن بر سرمایه اجتماعی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته تحقیق در ارتباطات اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- اکبری، ا؛ اکبری، م. (۱۳۹۰). آسیب شناسی اجتماعی. تهران: انتشارات رشد و توسعه.
- اکبری تبار، ع. ا. و هزارجریبی، ج (۱۳۹۲) مطالعه‌ای در باب تأثیرات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سبک زندگی اوقات فراغت جوانان، کنگره ملی اداره کل ورزش و جوانان شیراز. پژوهشکده علوم اجتماعی

1. Ellison, N. B., Lampe, C., & Steinfield, C

دانشگاه شیراز.

- برناردز، ج. (۱۳۹۰). درآمدی به مطالعات خانواده، ترجمه حسین قاضیان، تهران: انتشارات نی.
- پهنادیان، ش، شعبانی، ر. (۱۳۹۲). تحلیلی بر رابطه تاریخ با توسعه و نوسازی، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال نهم، شماره ۲۴.
- تنهایی، ا. ح. و ش کریمی، ع (۱۳۸۷). جهانی شدن، تجددگرایی و خانواده در ایران (گذار یا فروپاشی) مجله جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد، شماره ۱۱.
- جمشیدپناه، غ، صادقی فسایی، س، لولآآور، م. (۱۳۹۱). نگرش جامع هشناختی بر تأثیر فرهنگ مدرن از منظر جنسیتی بر تحولات خانواده در تهران. نشریه زن در فرهنگ و هنر، دوره ۵، شماره ۲.
- حمیدیان، ا؛ یوسف وند ح. (۱۳۹۴). بررسی پذیرش تمایز موقعیت جنسی بر نابرابری قدرت در خانواده (نمونه شهر خرم آباد). فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی. شماره پیاپی (۵۷). شماره ۱. بهار ۹۴.
- روشن، م. خلیل زاده، م. (۱۳۹۲). حقوق خانواده در برابر پخش برنامه‌های ماهواره‌ای. -۵۲۳- فصلنامه خانواده پژوهی، س ۹، ش ۴، ص ۵۰.
- زاهدی م، نایی، ه، دانش، پ. و نازکتبار، ح (۱۳۹۲). ت بین جامعه شناختی تأثیر فرایند نوسازی در ساختار خانواده. فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده. سال شانزدهم. ش ۶۱.
- سمیعانی، م. حاجی محمد، ج.، خشکه، ح. (۱۳۹۴). تبیین فرصت‌ها، چالش‌ها و کارکردهای فضای مجازی در ساحت تربیت سیاسی و اجتماعی. فصلنامه بصیرت و تربیت اسلامی، شماره ۳۵، زمستان ۱۳۹۴ صص ۱۲۲-۱۴۵.
- شمس‌الدینی علیرضا، لباف سینا، محمودی مهران (۱۳۹۲). مقایسه تعهدات به زناشویی زوجین نسبت به همسر معلول خود در خلال زندگی مشترک. فصلنامه فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده، سال هشتم، شماره ۲۴.
- شیرزادی، ر. (۱۳۹۱). نوسازی، توسعه و جهانی شدن، تهران، انتشارات آگه.
- صادقی فسایی، س. و عرفان منش، ا (۱۳۹۲). تحلیل جامعه‌شناختی تأثیرات مدرن شدن بر خانواده ایرانی و ضرورت تدوین آگوی ایرانی - اسلامی. مجله زن در فرهنگ و هنر، دوره ۵، شماره ۱، بهار، ۶۳-۸۴.
- ضیایی پور، ح. (۱۳۸۸). ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی، ماهنامه استاندارد، ش ۲۱۰.
- گل‌گل، ب. (۱۳۹۴). نقش اینترنت و شبکه‌های مجازی بر هویت سیاسی و اجتماعی جامعه، ماهنامه کودک، شماره ۱۱۷.
- فرزانه، س، فلاحتی شهاب‌الدینی، ر. (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به شبکه‌های اجتماعی مجازی، دو فصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی، سال اول، شماره یک، پاییز و زمستان.
- محمدپور، ا. (۱۳۹۲). تجربه نوسازی (مطالعه تغییر و توسعه در هورامان با روش نظریه‌ای زمینه‌ای)، انتشارات جامعه‌شناسان، چاپ اول.
- محمدپور، ا، صادقی، ز؛ رضایی، م؛ و پرتوی، ل. (۱۳۸۸). سنت، نوسازی و خانواده: مطالعه‌ی مداوم و تغییرات خانواده در اجتماع‌های ایلی با استفاده از رهیافت روش تحقیق ترکیبی، فصلنامه پژوهش؛ زنان

توسعه و سیاست، دوره ۷، شماره ۴ (زمستان)، صص ۷۱-۹۳.

– یاسمی نژاد، ع.؛ آزادی، ا.؛ امویی، م. (۱۳۹۱). فضای مجازی، امنیت اجتماعی، راهبردها و استراتژی‌ها، همایش ملی صنایع فرهنگی نقش آن در توسعه‌ی پایدار.

- Alexander, J. C. (2014). *Classical Attempt at Theoretical Synthesis (Theoretical Logic in Sociology): Max Weber*. Routledge.
- Au, M., Lam, J., & Chan, R. (2015). Social Media Education: Barriers and Critical Issues. In *Technology in Education. Transforming Educational Practices with Technology* (pp. 199-205). Springer Berlin Heidelberg.
- braham, A. (2013). The Shift in social conception of old age: a case study of aged population in Pathanamthitta district.
- Boje, T., Van Steenberg, B., & Walby, S. (Eds.). (2013). *European societies: fusion or fission?*. Routledge.
- Bott, E., & Spillius, E. B. (2014). Family and social network: Roles, norms and external relationships in ordinary urban families. Routledge.
- Brown, S. L., Manning, W. D., & Stykes, J. B. (2015). Family structure and child well-being: Integrating family complexity. *Journal of Marriage and Family*, 77 (1), 177-190.
- Cid, A., & Stokes, C. E. (2013). Family structure and children's education outcome: Evidence from Uruguay. *Journal of family and economic issues*, 34 (2), 185-199.
- Curran, J. (2016). The internet of history. *Misunderstanding the Internet*, 48.
- Colapinto, J. (1991). Structural family therapy. *Handbook of family therapy*, 2, 417-443
- Edwards, J. P., Hand, T. W., Morais da Fonseca, D., Glass, D. D., Belkaid, Y., & Shevach, E. M. (2016). The GARP/Latent TGF- β 1 complex on Treg cells modulates the induction of peripherally derived Treg cells during oral tolerance. *European journal of immunology*, 46 (6), 1480-1489.
- Ellison, N. B., Lampe, C., & Steinfield, C. (2009). Feature social network sites and society: current trends and future possibilities. *interactions*, 16 (1), 6-9.
- Gladding, S. T. (2014). Family therapy: History, theory, and practice. Pearson Higher Ed.
- Goldenberg, H., & Goldenberg, I. (2012). Family therapy: An overview. Cengage Learning.
- Harris, V. W., Schramm, D. G., Marshall, J., & Lee, T. R. (2012). Marital quality, context, and interaction: A comparison of those currently receiving government assistance with those who are not. *Marriage & Family Review*, 48 (4), 386-414.
- Huinink, J., Brüderl, J., Nauck, B., Walper, S., Castiglioni, L., & Feldhaus, M. (2011). Panel analysis of intimate relationships and family dynamics (pairfam):

- Conceptual framework and design. *Zeitschrift für Familienforschung-Journal of Family Research*, 23 (1).
- Itoh, Y., Miyajima, A., & Watanabe, T. (2002, April). 'TSUNAGARI'communication: Fostering a feeling of connection between family members. In *CHI'02 extended abstracts on Human factors in computing systems* (pp. 810-811). ACM.
 - Joinson, A. N. (2008, April). Looking at, looking up or keeping up with people?: motives and use of facebook. In *Proceedings of the SIGCHI conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 1027-1036). ACM.
 - Johnson, N. F. (2012). *The multiplicities of internet addiction: The misrecognition of leisure and learning*. Ashgate Publishing, Ltd..
 - Jones, G. W., Hull, T. H., & Mohamad, M. (2015). *Changing Marriage Patterns in Southeast Asia*. Routledge.
 - Law, R., Buhalis, D., & Cobanoglu, C. (2014). Progress on information and communication technologies in hospitality and tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 26 (5), 727-750.
 - Molina, K. M., Little, T. V., & Rosal, M. C. (2016). EVERYDAY DISCRIMINATION, FAMILY CONTEXT, AND PSYCHOLOGICAL DISTRESS AMONG LATINO ADULTS IN THE UNITED STATES. *Journal of Community Psychology*, 44 (2), 145-165.
 - Myers, M. J. (2013). A big brother: New findings on how low-income fathers define responsible fatherhood. *Journal of family and economic issues*, 34 (3), 253-264.
 - O'Connell, James 1976. „The Concept of Moderniation“, in: Black, Cyril E. (ed) 1976. *Comparative Modernization*. New York: Free press.
 - Ozbudun, E. (2015). *Social change and political participation in Turkey*. Princeton University Press.
 - Panasenko, N. (2013). Czech and Slovak family patterns and family values in historical, social and cultural context. *Journal of Comparative Family Studies*, 79-98.
 - Potter, W. J. (2014). A critical analysis of cultivation theory. *Journal of Communication*, 64 (6), 1015-1036.
 - Rideout, V. J., & Foehr, U. G. & Roberts, DF (2010). *Generation M2: Media in the lives of, 8418*.
 - Rivera, V. (2014). Family Structure and Child Well-being: Examining how the father-child relationship mediates the linkages between family structure and child well-being.
 - Rivera, F. I., Guarnaccia, P. J., Mulvaney-Day, N., Lin, J. Y., Torres, M., & Alegria, M. (2008). Family cohesion and its relationship to psychological distress among Latino groups. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 30 (3), 357-378.

-
- Sabatier, C., Mayer, B., Friedlmeier, M., Lubiewska, K., & Trommsdorff, G. (2011). Religiosity, family orientation, and life satisfaction of adolescents in four countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 0022022111412343.
 - Sztompka, P. (2012). On inter-human space: Toward a third sociology. *The Shape of Sociology for the 21st Century: Tradition and Renewal*, 26.
 - Thornton, P., & Houser, C. (2005). Using mobile phones in English education in Japan. *Journal of computer assisted learning*, 21 (3), 217-228.
 - Thomson, E., & McLanahan, S. S. (2012). Reflections on "Family structure and child well-being: Economic resources vs. parental socialization". *Social Forces*, 91 (1), 45-53.
 - Voutyras, O., Bourellos, P., Gogouvitis, S., Kyriazis, D., & Varvarigou, T. (2015, February). Social monitoring and social analysis in internet of things virtual networks. In *Intelligence in Next Generation Networks (ICIN), 2015 18th International Conference on* (pp. 244-251). IEEE.
 - Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*, 1 (3), 237-244.
 - Young, K. (2015). The Evolution of Internet Addiction Disorder. In *Internet Addiction* (pp. 3-17). Springer International Publishing.